

Ivana Andrijašević
Gradac

ANEMONIMIJA U GOVORU OPĆINE GRADAC

**UDK: 811.163.42'282.2(497.5Gradac)
811.163.42'373'22:551.5**

Rukopis primljen za tisak 5. 11. 2019.

***Pregledni članak
Survey article***

Krećući se po laticama ruže vjetrova, u ovom se radu opisuju karakteristike i nazivlje 12 vjetrova na području Općine Gradac koje je u lokalnom govoru nekada postojalo i/ili je još uvijek u upotrebi. Riječ je o prvom istraživanju anemonimijskog nazivlja Općine Gradac koje predstavlja doprinos očuvanju ovog segmenta nematerijalne kulturne baštine od zaborava, ali i poticaj za daljnja istraživanja na ovom području.

Ključne riječi: vjetrovi; vremenska prognoza; anemonimija; nematerijalna kulturna baština; Općina Gradac

I. UVOD

Omeđena obroncima planine Rilić na sjeveru i Neretvanskim kanalom¹ na jugu, Općina Gradac smjestila se na samom jugu Splitsko-dalmatinske županije i mikroregije Makarsko primorje. »Obalna zona ima prilično razvedenu obalu s većim brojem manjih uvala i draga. Od obale do zone biokovskih klisura, što je otprilike do 600 m apsolutne visine, proteže se primorska flišna zona, što je ujedno i područje obradiva tla« (Alaupović-Gjeldum, 1992: 151). U sastavu ove Općine nalazi se pet naselja: Brist, Drvenik, Gradac, Podaca i Zaostrog, u kojima je prema posljednjem popisu stanovništva iz 2011. godine živjelo 3.261 stanovnika.²

Najstarija naselja na ovom području podignuta su na priobalnim točkama – u mjestu Zaostrog (Ostrog) i mjestu Gradac (Labinetza), i ta se naselja smatraju kolijevkom ovog kasnije značajnog primorskog prostora (Lahman, 1971: 472). No zbog stalne opasnosti od gusara te boljih uvjeta za uzgoj stoke stanovništvo u 11. stoljeću gradi nova naselja, daleko od mora. Do napuštanja ovih naselja i spuštanja s planina u sredine polja dolazi u 16. stoljeću, kada je porasla turska opasnost iz zaleđa. »Naseljenost pod biokovskim odsjekom zadržala se dugo, prije svega zbog mogućnosti istodobne obrade zemlje i stočarenja, ali, pretpostavlja se, i zbog bosansko-hercegovačkog podrijetla doseljenog stanovništva, koje vjerojatno nije poznavalo more kao gospodarski resurs« (Podgorelec i Klempić-Bogadi, 2012). Tek krajem 17. st., nakon što je turska sila uništena i na moru i na kopnu, stanovništvo postupno napušta planinu te započinje gradnju novih kuća uz more, najprije ribarskih kuća, ostava za alate te ljetnikovaca bogatijih pojedinaca. Seoba stanovništva na obalu Jadranskog mora dovršena je tijekom šezdesetih godina prošloga stoljeća zbog dva događaja: razornih potresa 1962. godine i početka gradnje Jadranske magistrale 1964. godine. Prema rezultatima po-

¹ »Neretvanski kanal je morski kanal između kopna i poluotoka Pelješca. Na zapadu je ograničen crtom koja se pruža od rta Lovišta na poluotoku Pelješcu do južne obale otoka Hvara, na sjeveru od rta Sućuraja na Hvaru do samostana Zaostroga na kopnu, na sjeveroistoku i istoku kopneom obalom do rta Mededa, na jugoistoku crtom do rta Blace na Pelješcu, na jugu sjevernom obalom Pelješca do rta Lovišta« (Brajković, 1981: 330).

² Državni zavod za statistiku (2013.) Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine. Dokument dostupan putem poveznice: <https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/censuslogo.htm> (stranici pristupljeno 23. rujna 2019.).

sljednog Popisa stanovništva iz 2011. godine danas u naseljima udaljenima od obale živi samo 2,9 posto stanovništva Makarskog primorja. Atavistički strahovi predaka su nestali i obala je postala poželjan prostor za život ne samo domaćeg stanovnika nego i doseljenika na Makarsko primorje. Od trenutka kada je planina prestala biti izvorom njihova života, a more prestalo biti prijateljom i neprijateljem, stanovništvo počinje razmišljati o načinu iskorištavanja morskih resursa. One su se ponajprije ogledale u mogućnosti proizvodnje soli, ribarenja, a poslije i turizma.

Međutim, neovisno o tome je li se život stanovništva ovog područja odvijao u planini ili uz more, on je uvelike ovisio o vremenskoj prognozi. Obavljanje poljoprivrednih aktivnosti, urod pojedine kulture, mogućnost ispaše stoke, uvjeti života u pastirskim stanovima, prohodnost trgovačkih putova, ulov ribe – uspješnost svih ovih za život važnih aktivnosti ovisila je o vremenskim uvjetima. Stoga je prognoziranje vremena nekad bilo važna sastavnica života naroda Općine Gradac.

Cilj ovoga rada je predstavljanje anemonima, odnosno naziva za vjetrove ove Općine, koji su u lokalnom govoru još uvijek u upotrebi ili u sjećanju najstarijih kazivača. Podaci za ovaj rad prikupljeni su iz dostupnih izvora (arhivskih zapisa Zavičajne zbirke Gradac, objavljenih znanstvenih radova, mrežnih stranica, itd.) te terenskog istraživanja poduzetog u razdoblju od 1. rujna do 1. studenog 2019. godine na području pet mjesta Općine Gradac (Gradac, Brist, Podaca, Zaostrog i Drvenik). Istraživanje se provodilo korištenjem metode intervjuiranja kazivača, njih 15, osoba različite životne dobi. Imajući u vidu kako predviđanje vremena utječe ne niz drugih životno važnih aktivnosti, intervjuirane su osobe koje se bave ribarenjem, domaćice, obrtnici, umirovljenici, itd. Prikupljanje podataka od strane lokalnog stanovništva olakšalo je gračko porijeklo autorice rada.

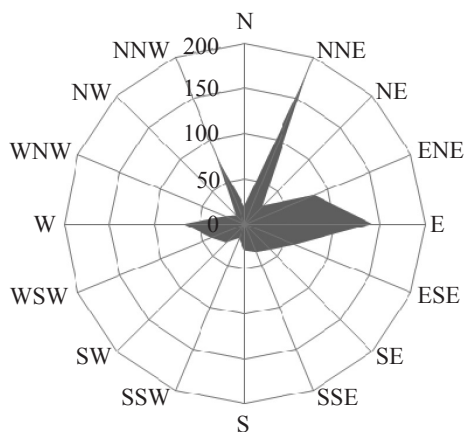
II. ANEMONIMIJSKI LEKSIK OPĆINE GRADAC

Područje Splitsko-dalmatinske županije, pa tako i Općine Gradac, obilježava pretežito blaga mediteranska klima, koju u primorskom pojasu zamjenjuje oštrija, submediteranska, a u kopnenim predjelima kontinentalna i planinska klima (Micro projekt, 2010). Na klimu Općine Gradac, najjužnije općine ove županije, presudno utječu struje Neretvanskog kanala te planina

Rilić, koja je štiti od kontinentalne klime Zabiokovlja; stoga ovo područje karakteriziraju blaga zima i duga topla ljeta. Spomenimo također kako Rilić predstavlja južni dio planinskog masiva Biokovo, koji putopisac Alberto Fortis (1984) naziva 'meteorološkim kazalištem' Makarskog primorja. »Zbog prodora zračnih masa s planine i mora, česte su promjene vremena posebno za vrijeme jesenskih i proljetnih mjeseci. Kiše su stabilne, a snijeg se u zimskim mjesecima zadržava samo na planinama i njenim obroncima. Prosječna godišnja količina oborina iznosi 1009 mm« (Vitlić, 2018: 22).

Prema podacima najbliže meteorološke postaje Ploče (udaljene 12 km od sjedišta Općine Gradac), prevladavajući vjetrovi na području Općine Gradac tijekom 2018. godine bili su burin (NNE), levant (E) i jugo u levantu (ENE) (vidi Graf 1). Pritom su na ovom području u promatranom razdoblju najučestaliji zabilježeni vjetrovi jačine 2 i 3 bofora, dok su najmanje učestali vjetrovi jačine do 7 bofora (50-61 km/h).

Graf 1. Godišnja ruža vjetrova Općine Gradac (DHMZ Ploče, 2018)

Izvor: Državni hidrometeorološki zavod, 2019

U nastavku rada opisuje se nazivlje vjetrova na području Općine Gradac. Krećući se po laticama ruže vjetrova ovoga područja u smjeru kazaljki zamišljenoga sata, opisat ćemo svaki pojedini vjetar, ukazati na učestalost njegova puhanja te navesti njegovo nazivlje koje je u lokalnom govoru nekad postojalo i/ili je još uvijek u upotrebi.

Tramuntana

Prva latica jadranske ruže vjetrova pripada tramuntani, hladnom i suhom vjetru umjerene jačine koji puše sa sjevera. »Kao i u drugih pomorskih naroda na Mediteranu tako i u nas *tramuntana* znači zvijezdu, stranu svijeta i vjetar koji odande puše. Od Istre do Boke ona se pojavljuje u brojnim varijantama lokalnih govora« (Vidović, 1992: 55). Ovaj se sjeverni vjetar na području Općine Gradac naziva se *tràmuntâna*, *trèmundâna* ili *trèmundânež*. Iako ima brojne sličnosti s burom, od nje se razlikuje po manjoj snazi, manjoj mahovitosti, kraćem trajanju te manjoj hladnoći. »Općenito se smatra da se pod utjecajem primorskoga gorja vrlo brzo nakon prodora hladnoga zraka preobrazuje u buru. Tramuntana se smatra prijelaznim stanjem do nastupa bure. Na to upozorava izreka tramuntana, bura paričana« (Sijerković, 2008: 233), a u Gradcu i *Tramuntana zove buru*. Dolazak tramuntane prati i meteorološki fenomen kada se more u kraćem vremenskom razdoblju nekoliko puta spušta i ponovno podiže, a koji stari Gračani nazivaju *ščîga*. Stoga je u narodu prisutna izreka *Kad je uvečer tramuntana, ujutro je ščîga*.

Bura

Bura je hladan i suh vjetar koji puše duž istočne obale Jadranskoga mora gdje planinski lanci dijele topao zrak nad morem od hladnog zraka nad kopnom (Gelo, 2005). Riječ je o jedinstvenoj pojavi u meteorologiji, koja se pojavljuje još samo ispod Kavkaza u Azovskome moru, gdje također nosi naziv *bura* (Buljan i Zore-Armanda, 1971). Zbog njezine hladnoće narod Općine Gradac zna reći kako im se za burnog vremena bura *uvukla ù kòsti*. Pritom, puše u *réfulima*, udarima, s kopna prema moru, naglo mijenjajući brzinu i smjer. Njih će stariji stanovnici Općine Gradac opisati riječima *Udrija je šipun bure!* »Brzine bure su 15, prelaze i 30 m/s, dok udari vjetra poprimaju i vrijednosti od 50 m/s« (Gelo, 2010: 156). Na njezinu snagu presudno utječe »orografija terena na kojemu blizina planine i sama nagnutost zaravni, pogoduju njezinoj snazi koja za vrijeme zimskih i proljetnih mjeseci zna doseći orkansku zna doseći orkansku snagu« (Vitlić, 2018: 22). Stoga se na području Općine Gradac kaže kako *bura dère, gòni, trîska*. Rušeći se prema moru, koje je više temperature, na površini mora stvara posolicu u obliku gustoga dima (tzv. fumarelu), pa narod ovoga kraja znade reći kako *dimi na moru*. Ovu pojavu igarski svećenik i književnik don Nikola Šimić (1853. - 1913.) opisuje: »Dim u dim; Primorje ne da ni gledat na se« (Šimić,

1998: 12). Inače, riječ je o vrlo opasnom i pogubnom vjetru za pomorce i ribare, o čemu svjedoči izreka: *Govori bura: Kad jedrim ja, ne jedri ti!*

»Naziv *bura* javlja se već u starogrčkom kao *boreas* (*anemos*), *sjeverni (vjetar)*, u točno određenom značenju vjetra sa NE ili NNE (kod nas bi taj drugi bio *gregolevanat*), u latinskom kao *boreas*, talijanskom *bora*, francuskom kao *boree*, u španjolskom *boreas*, a svugdje znači ili vjetar iz prvoga kvadranta ili, još preciznije, iz NE ili NNE. Isto se tako javlja i u gotovo svih Slavena, već u praslavensko doba, a znači općenito vior, zao vjetar, oluju (kao i danas u ruskome), odakle je značenje *bure* kao oluje preneseno i u neke naše krajeve, ali ne u jadransku zonu gdje je uvijek imao samo značenje vjetra iz NE ili iz prvoga kvadranta, katkada više na N, katkada više na E, ovisno o konfiguraciji terena, obale, kanala« (Vidović, 1992: 60).

Uz najpoznatiju legendu o buri, koju je Petar Zoranić zabilježio u romanu *Planine* iz 1569. godine, postoji više narodnih predaja o nastanku ovog vjetra. »Jedna pučka izreka govori da se bura rađa na Dinari, da se krsti iznad Vruje pod Biokovom, a da piruje u Senju, dok druga kazuje, s nešto promijenjenim redoslijedom, kako se ona rađa u Senju, a umire na žalu u Vruji, između Piska i Brela« (Prosperov Novak, 2016: 57). Na području Općine Gradac buru zovu i *bura vèleškînja* jer se, prema narodnoj predaji, rodila na Veležu, krstila u Gradcu, a udala u Makarskoj. Uz *vèleškînju*, hladni vjetar koji puše od planine Velež prema toplijim primorskim krajevima, poznatu i kao *gornja bura*, u ovom kraju puše i *dôjnja bura* – za nju se kaže da puše s *Vrâta*, odnosno iz smjera ulaza u Neretvanski kanal. Kada zapuše *dôjnja bura*, narod kaže da je *pûnilo po dônjemu*.

Bura je opasan vjetar potencijalne razorne snage i pogubnih posljedica za ljude i njihovu imovinu. »Bura (...) škodi primorju; često ona silovito pukne, te lomi, bersti, razdire zemlju, usperljuga je i uspraši. Škodi još blagu kad ga zapane u planini; a ljudi od nje kašlju vele, pobajaju i često umiru. Najviše daje posla brodarima kad ji na moru zateče, jer ako se berxe bolje kraju ne prikerme, cerna majka za njima ide« (Kuzmanić, 1844: 221). Iako razorne snage i često pogubnih posljedica, ovaj vjetar stanovništvu Dalmacije već stoljećima donosi brojne koristi. »Texaci primorski misle da je nejaka bura korisna i potribita iza cvitanja loze i masline, jer se onda bolje truni uvenuto cvitje; i još da lozi pomaxe, ako je velika vlaga kvari« (Kuzmanić, 1844: 221). Bura pomaže u sušenju mesa i ribe, a time i njihovu konzerviranju. Općenito, ljudi je smatraju vjetrom za kojeg se *bistro misli*. Tijekom

burnih dana provjetrava se kuća, posteljina, kaputi i odjeća te se smatra čistim vjetrom. Iz tog se razloga u narodnim izrekama s ovoga područja često dovodi u vezu sa ženom: *Puše bura – čista žena; Bura je čista žena, sva oprana, umivena; Nema bolje čistunice od bure te Bura je ko i žena – pomete sve kantune*. Pritom, dok puše, bura proizvodi karakteristično hukanje, pa narod zna reći kako bura *buči* i *fjuče*. Kada rastjera oblake, stariji će stanovnici Općine Gradac reći da je *vrime vedro ko ogledalo* ili *raščaralo je*. Stoga se bistro more nakon bure u Gradcu naziva *čaro more*. No bura se ne prikazuje uvijek u svojoj čistoći. Kada se nad Sredozemnim morem nalazi izraženo polje sniženoga tlaka (ciklona), a nad istočnim dijelom europskoga kontinenta anticiklona, nastaje ciklonalna bura³, koju narod ovoga kraja naziva *škurom burom*, *šporkom burom* ili *burom mrkujom*. Ovaj razorni vjetar u kombinaciji s padalinama često uzrokuje prekid pomorskog i cestovnog prometa, povija i čupa drveće, nanosi materijalnu štetu. Spomenimo kako se u mjestu Drvenik sitne kapi snijega i kiše nošene jakom burom nazivaju *svrticom* (Kostanić, 2011: 49). Imajući u vidu razornu narav škure bure, ne iznenađuje narodna izreka *Bože te očuvaj oblačne bure i vedra juga!*

Temeljem stoljetnog iskustvo promatranja i bilježenja vremena primijećeno je kako bura tijekom ožujka puše u gotovo pravilnim vremenskim razmacima, te se diljem Dalmacije uvriježila izreka o tri *marčane bure*. Na području Općine Gradac narod kaže: *Tri su bure u ožujku – sedmog, sedamnaestog i dvadeset sedmog*. Vjeruje se da će se bura, ako se ne ispuše u ožujku, ispuhati ljeti. Za prvu marčanu buru kaže se da traje osam dana, druga tri dana, a treća jedan dan (Vidović, 1992). Prema gračkoj narodnoj predaji, *Tri bure, ako se u ožujku ne ispušu, oće o Petru* (29. lipnja), *Iliji* (20. srpnja) i o *Velikoj Gospi* (15. kolovoza). Iznoseći podatke o pravilnostima u puhanju bure, Alberto Fortis navodi kako je od svih bura najtrajnije ona koja »puše oko blagdana Duhova, pa stoga ima ime *duhovčica*« (2008: 220). Taj naziv spominje i Ante Kuzmanović koji ju smatra 'osobitom' vrstom bure »koja ako bude tija, nebojati se nje kroz sve lito« (1844: 221).

Primjer pučkog pretkazivanja bure po prirodnim pojavama vrlo zorno prikazuje don Nikola Šimić u pripovijetci *Bolje je reć evo me, nego kamo me* sljedećim riječima: »Kume Ivane, nema ti kiše, ovo vrieme reži izpod sunca,

³ Hrvatska enciklopedija (2019) Bura. Članak dostupan putem poveznice <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=10210> (stranici pristupljeno 12. rujna 2019.).

pa ako ti nebaci burom prvo ponoći, nek sam ja drugi. Ova utiha u zraku, ova mukavica u moru, hm! Nema ti sastave kiši, svih ovih dana bila velika osek u moru; a sinoć sam gledao, mjesec na trećaku, objesio se, u njemu kapi kiše, a u zviezdama bilo vjetra. Ovo će zagrmít, pa će okrenut u buru, viditi ćeš!« (Šimić, 1998: 11). Višestoljetnim promatranjem vremenskih prilika uočeno je kako dolazak bure nagovještavaju oblaci koji se u Drveniku nazivaju *špijunima*.

Imajući u vidu kako je bura (uz jugo i maestral) jedan od vjetrova koji ima važnu ulogu u životu žitelja Dalmacije, pa tako i na području Općine Gradac, u narodu su se ustalile brojne prognostičke izreke i zapažanja o buri, poput primjerice: *Kad bura puhne, svakome je bude; Bura goni, vrag se ženi; Bolje Tri kralja bez mesa nego bez bure!; Crveno nebo zbori – sutra će bura; Što burnija Svijećnica, to lipše proliće!; Kad je oseka, ne triba ti se misliti – bura će!; O Gospojini bura, snijeg zimi dugo dura*, te brojne druge.

Burin

Burin je slab vjetar s kopna koji puše uglavnom tijekom ljetnih mjeseci, a smjer mu se podudara sa smjerom puhanja bure. «Najjači je pred izlazak Sunca, a ponekad se zbog svoje jačine može zamijeniti s burom. Smjer burina je NNE do ENE, prema južnim područjima istočnih obala Jadrana je pretežno istočni, dok je na zapadnoj obali Jadrana jugozapadni. Slabiji je od maestrala, rijetko prelazi 12 m/s. Burin dopire do 30 km na pučinu, a debljina sloja vjetra dolazi do 300 m. Burin je ustvari kombinacija vjetra s kopna na more (skopnac) i vjetra s brda prema dolini (zgorac)« (Gelo, 2010: 163). Iako je riječ o vjetru slabije snage, »stari pomorci ga ne vole, smataju svoja jedra i okreću put luke – samo te sitne lađice sa svojim izderanim jedarcima prkose burinu« (Horvat, 1931: 152). Počinje puhati nakon zalaska Sunca, preciznije, onda »kad maestral prestane« (Hoić, 1896: 205). Izlazak Sunca označava i završetak puhanja burina. No pojedni autori smatraju ga tek blažim oblikom bure. Naime, prema Skoku burin je »bura manje žestine« (1971: 238) te prema Braici »slaba bura« (2015: 352). Na području Općine Gradac burin se također poima kao slabija bura.

Spomenimo također kako iz smjera NNE puše vjetar koji lokalno stanovništvo Gradca naziva *nèretvânac*, budući da puše iz smjera ušća rijeke Neretve. Riječ je o prohladnom vjetru koji nije jake snage, koji, poput burina, izlaskom Sunca također prestaje puhati.

Jak i hladan zimski vjetar koji puše iz smjera NEN stariji stanovnici Općine Gradac nazivaju i **bura po levantu ili grego levante**. Stoga se u Gracu rijetko, ali još uvijek, može čuti izreka: *Okrenilo je na grego levante, lipo će vrime*.

Levanat

Levanat je istočni vjetar koji tijekom ljetnih mjeseci puše jednolično i redovito uz oblačno nebo i kišu. »Etimologija mu je jasna: *levanat (livanat)* smo posudili iz tal. *levante*, koja riječ primarno znači *sol levante*, stranu svijeta gdje se Sunce diže, izlazi, ishodi, dakle zapadni ju je Mediteran stvorio prema Levantu, istočnom Mediteranu, a po toj primarnoj oznaci nazvan je i vjetar koji s te strane svijeta puše: *levante, levanat*. U značenju strane svijeta taj je termin poznat i u drugim mediteranskim jezicima; u francuskom (*Jevant*), španjolskom (*levante*). »U novogrčkom se pak javlja zabilježen od 16. st. kao *lebánte*« (Vidović, 1992: 61). U našim se izvorima istočna strana svijeta i vjetra koji puše iz smjera istoka spominje od 15. st. kao *livanat*, a od 16. kao *levanat*, rjeđe *livant* (Vidović, 1992). Stariji Gračani sjećaju se kako se za ovaj vjetar uz *levant* te *levanat* koristio i naziv *furìa*, budući da nastupa naglo i silovito. Iako se ovaj izraz i danas koristi, stanovnici Graca na pojavu levanta znaju reći *Šta je zafurijalo!* Stanovnici Sućurja nazivali su ga *jùtâš*, budući da je, zbog konfiguracije terena, puhao izravno u mjesto, dok su ga Neretvani nazivali *póljâk*, vjetrom iz polja. Pritom, »puše ne samo na Jadranu i Italiji već i na krajnjem zapadu Sredozemlja, osobito kod Gibraltara« (Gelo i dr., 2005: 99). Riječ je o vjetru kratkog vijeka koji se javlja tijekom jutarnjih sati, a koji prestaje oko 10-11 sati ujutro. »Premda najčešće počinje nakon tišine, gotovo nikad ne završi u bezvjetrici već prelazi u buru (sjeveroistočnjak) ili jugo (jugoistočnjak). Odatle i izrjeka levantara – bura parićana« (Sijerković, 2008: 237).

Uz ljetni, valja razlikovati i zimski levanat, jak, hladan i vlažan vjetar iz istočnog smjera koji ima obilježja i juga i bure. »Općenito se može zaključiti da je posrijedi neugodan vjetar, hladan i jak, pritom vlažan, s mnogo oblaka, bez sunca. Povremeno pri njegovu puhanju pada kiša, gdjekad i snijeg. Sudeći prema hladnoći, može se zaključiti da puše s kopna kao i bura, pa je zato prilično nejasan izostanak njezine mahovitosti« (Sijerković, 2008: 237). Zimski levanat zna potrajati danima, pa su za ovoga vremena ribari prisiljeni čekati povoljnije vrijeme za isplavljanje. Višednevni levanat na

području Općine Gradac naziva se *lèvantârom*. »Do promjene dolazi kada vjetar odlučno skrene, u pravilu na jugo (SE). Tada vrijeme dalje ide svojim uobičajenim tijekom« (Vučetić i Vučetić, 2002: 67).

Budući da za trajanja levanta od hladnoće zna stradati stoka, u našim je krajevima poznat pod narodnim nazivom *kòzomôr*. Zanimljivo je kako ovaj naziv za zimski levanat, odnosno vlažno, vjetrovito i hladno vrijeme s jakim istočnjakom koristi i dubrovački dramatičar Marin Držić (1508. - 1567.) u jednoj od svojih najpoznatijih komedija *Dundo Maroje* (napisana 1551. g.): *Neće vazda jednako vrijeme bit: za slatkijem ljetom dođe i gorka zima; i ti cvijet od ljeposti, kojom se oholiš, mogao bi i kozomor još potlačit* (*Dom Marina Držića*, 2019).⁴

Kada levanat promijeni smjer s istoka prema jugoistoku, stanovnici Općine Gradac reći će kako puše *jùgo u lèvantu*, *vîtar koji donosi kišu*.

Jugo

Jugo je vrlo čest topao i vlažan vjetar jugoistočnog smjera koji ima značajnu ulogu u životu svih primoraca. »Po svom podrijetlu, to je suh i vruć kontinentalni tropski zrak iz sjeverne Afrike koji se tek na svom putu preko Mediterana obogati vlagom« (Brajković, 1981: 202). Prema Skoku (1971) naziv jugo je sveslavenskog porijekla i označava položaj Sunca u podne, stranu svijeta te topao vjetar koji puše iz južnog kvadranta. Uz naziv jugo za jugoistočni vjetar u Dalmaciji se upotrebljavaju i izrazi *široko*, *šilok* i *šiloko*. Na području Općine Gradac koristi se naziv *šiloko*, ali i *jùžina*. Međutim, pogrešno je smatrati jugo i široko siniminima. Naime, »jugo nije široko, no ponekad široko može prerasti u jugo, a nikad obratno. Široko je tipičan vjetar koji puše nad sjevernom Afrikom prelazeći preko Sredozemnog mora i ponekad zalazi u Jadransko more« (Gelo, 2010: 161). Uz navedene nazive za vjetar jugoistočnog smjera stariji kazivači navode još i *jùžinu*, *jùgovinu*, *biłojùg* i *òprljôš* (opali voćke). Nastupanje juga prati gomilanje kišnih oblaka pa starije lokalno stanovništvo zna reći: *Sve se nàlôjilo* (Naoblačilo se) ili *Zdûšilo se* (Naoblačilo se).

⁴ Dom Marina Držića (2019.) <https://muzej-marindrzić.eu/marin-drzic-dundo-maroje/marin-drzic-dundo-maroje-prvi-cin/> (stranici pristupljeno 23. rujna 2019. godine).

Jugo nikad ne nastupa iznenada, a najprisutnije je na južnom Jadranu. Njegova snaga najjača je na otvorenome moru, gdje stvara valove visoke od 3 do 5 metara, koji mogu ugroziti odvijanje broskog prometa. Iako se javlja tijekom cijele godine, najprisutnije je tijekom hladnih razdoblja. »Zimi obično traje po tjedan dana, no ponekad s kraćim prekidima može potrajati i do tri tjedna« (Gelo, 2010: 161). Dugotrajnost i snagu ovoga vjetra možda najbolje sažima narodna poslovice *Dok je jugo, nije vrime drugo*, prisutna i na području Općine Gradac.

Budući da se pojavljuje u sklopu područja niskog ili visokog tlaka, razlikujemo ciklonalno i anticiklonalno jugo. »Ciklonalno jugo nastaje kad se ciklona iz zapadnoga Sredozemlja približava Jadranu ili kad se ona nalazi u njegovoj blizini. Za taj vjetar značajna je visoka vlažnost, najčešće kiša i loša vidljivost, a zimi vrlo rijetko i snijeg (prije svega na obali)« (Gelo i dr., 2005: 77). Za dugotrajno jugo s kišom na području Općine Gradac ustalio se naziv *gnjilo jugo*. Valja spomenuti kako u Dalmaciji, pa tako i na ovom području, nekoliko puta godišnje sredozemna ciklona uz obilne padaline donosi pustinjski pijesak i prašinu, najčešće žuto-crvenkaste boje. U narodu je ova pojava poznata kao *šporka* ili *crvena kiša*. S druge strane, »anticiklonalno se jugo pojavljuje kad se nad jugoistočnom Europom nalazi anticiklona ili njezin izraženi ogranak, a obilježava ga dosta oblačno i beskišno vrijeme« (Gelo i dr., 2005: 77). Jedan od oblika suhog juga bez oborina koje se pojavljuje pred Uskrs diljem Dalmacije poznat je kao *pašijunsko jugo*, u Općini Gradac naziva se i *pašijun*. »Ova suha jugovina štetna je jer suši biljne klice; ljudima ne donosi drugih bolesti osim umora i zlovolje, pa su neraspoređeni, ali za naknadu imaju obilan ulov ribe, za koji se vjeruje da je njezina zasluga« (Fortis, 1984: 220). Djelovanje juga na ljudski organizam igarski svećenik i književnik don Nikola Šimić ovako opisuje: »Jugo ti umrtvi život, obavije te neka zlovolja, a kad gledaš iz zaklonita kako se narav na dvoru hrve; nekud ti je ugodno; tebi je u sobi liepo, a drugomu kako je da je« (Šimić, 1998: 26). Istovremeno, književnik Niko Andrijašević (1882. - 1951.) iz Gradca u jednoj od svojih pripovijesti navodi kako »huji sparna jugovina« (2014), dok don Nikola Šimić kazuje kako je »nadula južina«.

Unatoč postojanju suvremenih prognoza vremena, u narodu je još uvijek prisutan sustav iskustvenih prognoza, utemeljen na višestoljetnom promatranju različitih zbivanja u prirodi i njihova povezivanja s vremenskim događajima koji su slijedili (Sijerković, 2010). Jedan od sigurnih znakova

koji pretkazuju dolazak juga na području Općine Gradac su oblaci koji se gomilaju oko vrha Sv. Ilija, najvišeg vrha poluotoka Pelješca, vidljivog iz ovoga kraja. Tako u narodu postoje izreke: *Sv. Ilija u oblacima, jugo na vratima* te *Mrka kapa, zla prilika*. Za naoblaku iznad Pelješca, odnosno oblačno vrijeme sa sumaglicom koje nagovještava promjenu vremena, u narodu ovoga kraja poznat je i naziv *trmä*, zabilježen u Gradcu i Drveniku. Diljem Dalmacije, pa tako i na području Općine Gradac, na osnovi višestoljetnog promatranja prirode uz jugo su vezane brojne prognostičke izreke i zapažanja, poput primjerice: *Jugo – siromaška majka, Posli juga dolazi bura* ili *Čuvaj se bure kad počne i juga kad završava*.

Zaključno, valja spomenuti kako je uz jugo na području Općine Gradac iz SE smjera poznat još jedan lokalni jugoistočni vjetar. Riječ je o *pèlišnjâku* ili *pèlješnjâku*, koji puše iz smjera Pelješca, odnosno *izvânka*.

Oštro

Sljedeća latica jadranske ruže vjetrova pripada vjetru oštro. Naziv oštro (lat. *auster*; tal. *ostro*: južni vjetar) označava i stranu svijeta i vjetar koji s nje puše. Sijerković (2008) ga naziva 'najzagonetnijim vjetrom na jadranskoj mornarskoj i ribarskoj vjetrovnici'. Riječ je o olujnom vjetru koji najčešće puše u hladnom dijelu godine, a u izvorima je poznat u 15. i 16. st. (Vidović, 1992). No oštro puše i tijekom ljetnih mjeseci, kada se javlja kao prethodnik maestrala. Najčešće se javlja na otvorenome moru srednjeg i južnog Jadrana. »Razvoju takva vjetra ondje pogoduju mnogi oblici polja tlaka koji se zamjećuju u Sredozemlju, posebice u hladnom polugodištu. Oštro se zamjećuje u okolnostima doline u polju tlaka (zadiranje niskoga tlaka u područje višega), ispred atmosferske fronte koja leži u osi doline, zatim na prednjoj (istočnoj) strani ciklone u Genovskom zaljevu, na Jadranu, pak i u središnjoj Europi« (Sijerković, 2008: 241). Ovaj je vjetar kratkoga vijeka, uzburkava more i nestane zajedno sa Suncem. »Oštro može biti vrlo jak vjetar te s juga donosi guste, tmaste oblake iz kojih obilno kiši, a katkad i grmi. Zapravo, posrijedi je jako nevjeme, kojemu je nadjenuto i posebno ime: oštrijada ili oštralada. Prati ga i uzburkano more« (Sijerković, 2008: 241).

Za oštro je diljem istočne obale Jadranskoga mora poznat niz srodnih naziva »*oštar*, *oštrac*, *oštračina*, *loštračina* (jaki S vjetar), *oštrin*, *oštrijal*, *loštrin*, *loštrac*, *loštrinac* (slabi S vjetar), *oštralada* (oluja iz oštra)« (Poje,

1995: 59). Na području Općine Gradac poznat je kao *oštro* – s tim da se slabo oštro naziva *oštrîn*, a jako *oštrăčina*.

Garbin

Garbin (od tal. *garbino* < srednjovj. lat. *garbinus* < prema arap. *garbî*: zapadni) je vlažan i umjereno topao jugozapadni vjetar koji donosi obilne oborine. Tijekom zimskih mjeseci može doseći i olujnu snagu. »Pojavljuje se *garbin* u raznim varijantama lokalnih govora: *garbin*, *gerbin*, *garbun*, *grbin*, *grbinj*. Ako je olujnoga karaktera, onda ga nazivaju augmentativima *garbinada* i *garbinjačina*« (Vidović, 1992: 65). U Gracu je *garbinada vitar od nêvere – sve izmiša i izbuca*. S druge strane, »kao lagan vjetar, povjetarac, zove se deminutivom *grbinić*« (Vidović, 1992: 65).

Garbin počinje puhati kretanjem vjetra od oštra prema sjeverozapadu. »Za njegova puhanja na moru se ‘križaju’ valovi, oni zaostali od prethodnog juga i oni koji su gonjeni promijenjenim vjetrom. S obzirom na položaj naše obale, kao i na to što je *garbin* rijedak, jadranske luke obično nisu zaštićene od njega« (Sijerković, 2008: 242). Puše okomito na obalu stvarajući pritom velike valove. More se zamuti, zapjene uvale, digne plima, a plovidba postane nemoguća. »Mnoge drage koje su za duvanja južine zaklon, postanu pakao kada nastane ova promjena smjera vjetra; a na mjestima gdje je obala od rehavog, tj. zemljastog ili muljastog građiva, more se zamuti za koji kilometar daleko od obale, pa je od toga i nastala pučka: *Garbin ljuti koji more do dna muti*« (Marki, 1950: 110). Zbog njegove neugodne čudi *garbin* su stanovnici istočne obale Jadranskog mora nazivali pujiška odnosno puljiška bura, jer prema našoj obali puše iz smjera talijanske pokrajine Puglie (Vučetić i Vučetić, 2002). Na području Općine Gradac nazivaju ga *pujiška bura*. No iako neugodan, *garbin* ne traje dugo.

Za ovaj se vjetar kako u svakodnevnom govoru, tako i u stručnoj literaturi ustalio i naziv *lebić*. »Lebić, pak, dolazi od talijanske riječi *libeccio*, ‘libijski’, i po nazivima bi se činilo da su *garbin* i *lebić* zamijenili mjesta, ali čudnovati su putevi riječi« (Vučetić i Vučetić, 2002: 53-54). U našim je krajevima izraz *lebić* »zabilježen od prošlog stoljeća, ali je prema augmentativnoj izvedenici *lebićada*, koja znači oluju iz *lebića*, tj. prema mlet. nastavku *-ada*, vjerojatno postojao u našim jadranskim govorima i prije (ven. *libicchiada*, u tal. govoru Istre je zabilježen lik *Jebicc*, a u genovskom *Jebecciada*). U tal. govorima termin se javlja od 17. st.« (Vidović, 1992: 64).

U Općini Gradac ovaj se vjetar naziva *lèbić* ili *lèbićâda*. No, iako je »nekima garbin isto što i lebić, ponegdje ribari rade finu razliku pa za vjetar iz SSW smjera kažu garbin, a za onaj iz pravca SW lebić« (Vučetić i Vučetić, 2002: 53).

Pulenat

Vjetar koji se na laticama ruže vjetrova smjestio između garbina i maestrala naziva se pulenat ili punenat. Označava stranu svijeta i vjetar koji puše s te strane svijeta »Kao opozicija istoku gdje se Sunce diže, izlazi, rađa (tal. *levante, oriente*), zapad je strana svijeta gdje Sunce pada, zalazi, nestaje, umire (*ponente*). Pulenat smo preuzeli i adaptirali iz tal. - mlet. rječnika / (p-o-n-ente > p-u/-en(a)t/). Iz te osnovne posuđenice izvedeni su deminutivi *pulentàc*, koji znači *pulentàc*, većinom ljetni, a mlet. augmentativ *ponentâda, usvojen kao pulentâda*, znači zimski *pulënat*, olujne snage, vrlo opasan na Jadranu« (Vidović, 1992: 66). Riječ je o zapadnom vjetru umjerene snage koji ne puše često, koji tijekom zimskih mjeseci može doseći olujnu snagu. »Kad je olujne snage, nazivaju ga pulentada, a kad je povezan s nevremenom – pulentera« (Sijerković, 2008: 243). Zbog njegove silovitosti na području Općine Gradac narod tvrdi kako je *pulentada opasna skoro poput bure*.

Pulenat nastaje skretanjem jugozapadnjaka lebića na sjeverozapadnjak i tramuntanu. Budući da stvara neugodne valove, za njegova trajanja ne preporučuje se plovidba. Naime, »pulenat podržava valove iz jugozapadnog smjera stvorene puhanjem lebića i nešto ih modificira suprotstavljajući ih preostalim valovima juga i jugoistoka. Pulenat pomaže nestanku valova juga i doprinosi konačnom bržem stišavanju valova. Slično lebiću, valovima sa zapada upada u luke otvorene zapadu i u njima stvara bibavicu neugodnu za boravak brodica« (Meteorološki priručnik za nautičare, 2019.).

Kad u Gracu zapuše pulenat, kaže se *zapùlentalo je*. Stariji kazivači naglašavaju kako dolazak pulenta najavljuje oseka, a dolaskom pulenta istovremeno nastupa podizanje razine mora. Zaključno, »uvijek nakon njegovog prestanka zapuše vjetar koji je puhao prije nego što je zapuhao pulenat, pa se za njega kaže da 'što nađe, to i ostavi'« (Zadarska županija, 2003: 32). Ova je izreka prisutna i na području Općine Gradac.

Maeštral

Posljednja latica jadranske ruže vjetrova pripada maestralu, vjetru iz sjeverozapadnog smjera koji puše uglavnom tijekom ljetnih mjeseci. Stoga Hoić (1896) navodi kako su ljeti na Jadranskom moru gospodarstvo podijelili vjetrovi maistral i burin. »Maestralom nazivamo vjetar koji nastaje kad se spoje etezije, slab sjeverozapadnjak, s dnevnim vjetrom s mora, sa smorcem. Takve su okolnosti zamalo isključivo prisutne u toplijoj polovici godine, kad je danju more hladnije od kopna, i kada su ostvareni sinoptički uvjeti (raspored polja tlaka) za nastup etezija« (Sijerković, 2008: 246). Vidović (1992) ga naziva 'najpjesničijim jadranskim vjetrom' jer tvori bitan dio ljetnog ugođaja na moru, kako primoraca, tako i njihovih gostiju. »Na našem Jadranu taj je naziv poznat u brojnim varijantama: *maestral*, *maestrao*, *maestro*, *maijstro*, *maistral*, *maistrao*, *maistro*, *maistralić*, *maištral*, *majestral*, *majistral*, *majištral*, *majištrol*, *majstral*, *majstro*, *majštral*, *maštral*, *meštra*, *meštral* - više ih ima nego bilo za koji drugi vjetar« (Vidović, 1992: 67). Iako ga se ponekad naziva i *smorcem*, budući da puše s mora, u Općini Gradac taj se naziv ne koristi.

Riječ je o vjetru lijepog vremena koji se javlja prvenstveno uz vedro nebo. Naime, »za lijepih, pretežno vedrih dana, maištar redovito ne izostane. Počne da duva jutrom oko 9-10 sati kao slab povjetarac, pak ojača do po podne, tako da diže katkada i visoke valove, a prestane duvati oko zapada sunca ili još prije. Nije nikada opasan za pomorce, jer duva jednolično, gotovo bez mahova i ne dune iznenada kako to često biva kod bure« (Marki, 1924: 18). U pravilu, puše brzinom od 5 do 8 m/s, dok je prema južnom Jadranu jači te može doseći i prijeći 15 m/s (Gelo, 2010). No, postoje slučajevi kada puhanje maestrala izostane. »Ako nema maistrala, znak je da je nastupilo neko poremećenje i može se očekivati da će nakon tišine, koja potraje obično jedan dan, okrenuti na južinu, odnosno da će se vrijeme pokvariti. Ali već ako maistral zakasni, i umjesto u 10 sati dune oko podne ili čak popodne, pa i ako svrši ranije, to jest koji sat prije zalaza Sunca ili je uopće vrlo slab, znači da je kvarenje vremena blizu. Naprotiv, ako za rđava ili nestalna vremena, dune maistral makar samo popodne, znak je da se vrijeme poboljšava« (Marki, 1950: 108).

Maestral je omiljeni ljetni vjetar svih onih koji uz more ili na moru obitavaju. »Maestral je na Jadranu vrlo učinkovit i koristan vjetar. Donoseći svježiji zrak s mora ublažava ljetnu žegu, vrućinu i sparinu te djeluje povolj-

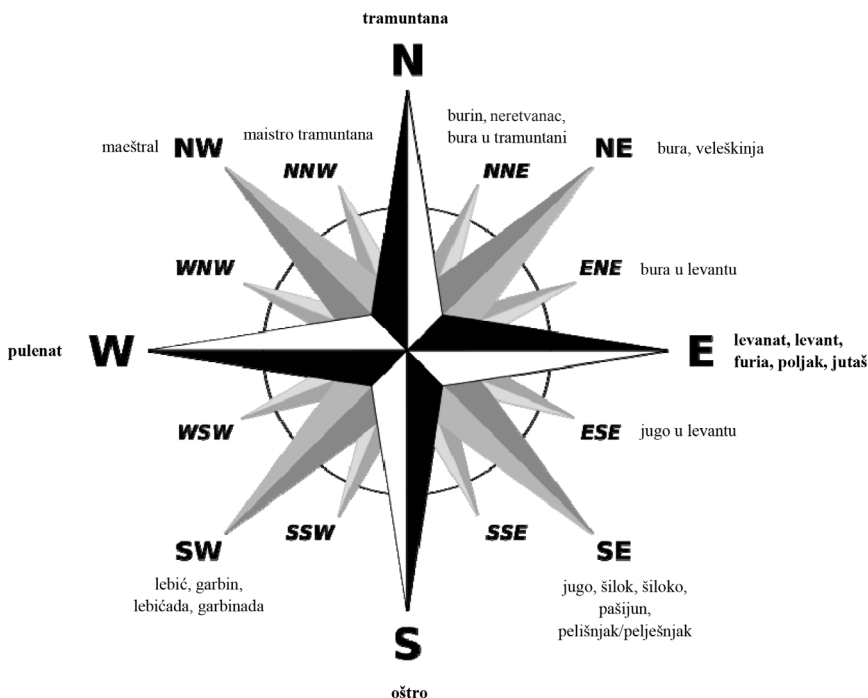
no higijenski i zdravstveno. Omiljen je i kod jedrilčara jer puše jednolično, postojanoga je smjera i malokad se razmeće jačinom. Samo mjestimice, ondje gdje su morski kanali položeni u smjeru njegova puhanja, može postati jakim. Tada je opasan za male jedrilice, a zbog valova koje podiže na moru neugodan je i za kupače« (Sijerković, 2008: 247). Zbog laganog puhanja starije gračko stanovništvo kaže kako *majštral ćurlika*. Njegov osvježavajući učinak tijekom ljetnih mjeseci rezultirao je činjenicom kako je »maestral bio 'graditelj' naših starih primorskih gradova. Smjeru maestrala otvarale su se, naime, gradske ulice da bi svjež dašak ovog vjetera nesmetano prolazio gradom. Lijep je primjer te mastralove arhitekture stara jezgra Korčule« (Vučetić i Vučetić, 2002: 48).

Nastupanje maestrala u prirodi gotovo nikada ne prođe neopaženo. »U većini slučajeva maestral najavljuju, i do dva sata unaprijed, sivobijeli oblaci (bijeli grumeni) iznad brda i otoka« (Sijerković, 2008: 247). Njegovu pojavu najlakše je pratiti na morskoj površini. »S pučine prema kopnu premješta se modra pruga namreškana mora na dotad mliječno mirnoj površini, istodobno i nebo potamni, umjesto bijele dobije tamnomodru boju« (Sijerković, 2008: 247).

Maestral u pravilu ne puše tijekom zimskih mjeseci. Ipak, ukoliko se to dogodi, uslijedit će pogoršanje vremena. »Ovaj vjetar zna puhati iz smjera NW, ali i iz WNW i W, a rezultat je uspostave termičkog odnosa kopnomore, koji u zimskom razdoblju ne može dugo potrajati. Donosi vedro i prohladno vrijeme te relativno suh zrak koji još pojačava osjet hladnoće. Kako iz dana u dan vjetar slabi, vrijeme biva sve ugodnije i toplije. No ribari kažu: *Ne viruj litskoj oblaci ni zimskoj vedrini*, jer je takvo vrijeme predznak jačeg pogoršanja i to ne bilo kojeg« (Vučetić i Vučetić, 2002: 65). U Gracu je, prema navodima starijih kazivača, nekada bila prisutna izreka *Maistro d'inverno, diavolo dall'inferno*, u prijevodu *Maestral zimi, vrag iz pakla*. No ribari su nekada znali iskoristiti i takav maestral. »Naime, nakon zimskog maestrala neminovno je jugo (SE). Talijani kažu: *El maestro xe el rufian del scirocco*, što će reći: *Maestral je svodnik jugu*. Što je to značilo za ribare? Maestral i jugo suprotnog su smjera, pa se s jednim vjetrom moglo odjedriti do bogate ribolovne pošte, a za nekoliko se dana s drugim vratiti u matičnu luku. 'Operacija' zimski maestral – jugo toliko je bila uhodana i točna da su je ribarske družine na srednjodalmatinskim otocima u svako doba zime, a najčešće u siječnju i veljači, koristile uvijek kad bi im se ukaza-

la prilika« (Vučetić i Vučetić, 2002: 65). Zaključno, ako maestral zapuše iz pravca sjever-sjeverozapad stari ga Gračani nazivaju **maistro tramuntana**. S maestralom se zatvara ruža vjetrova Općine Gradac.

Prikaz 1. Ruža vjetrova Općine Gradac

ZAKLJUČAK

Cilj ovoga rada je predstavljanje anemonima, odnosno naziva za vjetrove u lokalnoj toponimiji Općine Gradac, koji su se koristili u lokalnom govoru i/ili su još uvijek u upotrebi. Naime, »vjetrulja hrvatskog Jadrana, koju susrećemo na terenu, u ustima još rijetkih izvornih govornika, značajno se razlikuje od one u radijskim i televizijskim izvještajima i *prognozama*. No s obzirom da je riječ o leksemima koji se još jedino mogu zateći u dijalektalnim djelima, rječnicima mjesnih govora i toponimima, potrebno im je posvetiti pozornost. Osobito zbog (...) populacijske regresije na velikom

broju točaka« (Skračić, 2004: 435). Dodajmo tome i činjenicu, na koju upozorava Skračić (2004), kako su ulogu imenodavaca za vjetrove i strane svijeta preuzeli meteorolozi, iz čega proizlazi opasnost da će iz upotrebe nestati i posljednji lokalni nazivi za vjetrove koje oni nisu prihvatili u svoje okrilje. Stoga nam ove nazive valja sačuvati kao našu nematerijalnu baštinu, kao živo svjedočanstvo suživota čovjeka i mora. Naime, jezik je i najugroženiji oblik nematerijalne baštine s obzirom na procese globalizacije koji ozbiljno ugrožavaju jezični diverzitet nametanjem monolingvalne komunikacije. Smrću jezika umire svijet kojemu je on pripadao, a time i ostali njegovi oblici nematerijalne baštine (Božanić, 2014: 341). Stoga, čuvajući nazivlja koja su koristili naši preci, čuvamo našu povijest i identitet od zaborava – *da njihove riči ne odu u vitar*.

Iako se ovim radom ne iscrpljuju svi nazivi za vjetrove na području Općine Gradac, dostatan je da uočimo neke pravilnosti. Naime, većinu nazivlja ovo područje dijeli s ostatkom Jadrana, ali i brojnim mediteranskim zemljama. Ipak, zabilježen je i niz lokalnih vjetrova, poput: *nèretvânac* (NNE), *bura veleškinja* (NE), *furìa*, *póljâk*, *jûtâš* (E) te *pèlišnjâk/pèlješnjâk* (SE). Zaključno, valja istaknuti kako ovaj rad ne predstavlja sveobuhvatno anemonimijsko nazivlje Općine Gradac, ali predstavlja prvi korak u njegovu istraživanju, čuvanju od zaborava te poticaj za nastavak istraživanja na ovom području.

LITERATURA

1. Alaupović-Gjeldum, Dinka (1992), »O nekim osobitostima tradicijskog graditeljstva Makarskog primorja«, *Ethnologica Dalmatica*, Vol. 1, No. 1, str. 151-160.
2. Andrijašević, Niko (2014), *Život i djelo*, Split: Naklada Bošković.
3. Božanić, Joško (2014), »Kultura sjećanja i strategija zaborava«. *Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke*, Vol. 6-7 No. 6-7, str. 339-350.
4. Braica, Silvio (2015), »Kratki pojmovnik o moru, ribarstvu i pomorstvu«, *Ethnologica Dalmatica*, Vol. 22, No. 1, str. 343-406.
5. Brajković, Vladislav (1981), *Pomorska enciklopedija*, Knjiga 5. Mito-Pa. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.

6. Fortis, Alberto (1984), *Put po Dalmaciji*, Zagreb: Globus.
7. Gelo, Branko i dr. (2005), *Meteorološki pojmovnik i višejezični rječnik*, Zagreb: Državni hidrometeorološki zavod.
8. Gelo, Branko (2010), *Opća i primorska meteorologija*, Zadar: Sveučilište u Zadru.
9. Hoić, Ivan (1896), »Prvo naučno putovanje sa 'Margitom' jahtom nautičke škole u Bakru«, u Brusina, S. (1896), *Glasnik Hrvatskoga naravoslovnoga društva*, Zagreb: Kraljevska zemaljska tiskara.
10. Horvat, Josip (1931), *Lijepa naša... rukovet zapisaka o našim najljepšim krajevima*, Zagreb: Naklada Zaklade tiskare Narodnih novina.
11. Kostanić, Neven (2011), »Stare drveničke riči«, rad dostupan putem poveznice <https://vdocuments.site/81926158-stare-rijeci-gornjeg-primorja.html> (stranici pristupljeno 11. rujna 2019.).
12. Kuzmanić, Ante (1844), »Fisika. Ništo o vitru, a osobito o buri Biokovskoj«, *Zora Dalmatinska*, Opseg 1, str. 221.
13. Marki, Erald (1924), *Klimatske prilike Dalmacije*, Split: Splitska društvena tiskara.
14. Marki, Erald (1950), *Vrijeme: praktična uputa u upoznavanje i proricanje vremena bez upotrebe sprava*, Split: Pomorsko-brodarski savez Jugoslavije.
15. Poje, Dražen (1995), »O nazivlju vjetrova na Jadranu«, *Hrvatski meteorološki časopis*, Vol. 30, str. 55-62.
16. Podgorelec, Sonja i Sanja Klempić Bogadi (2012), »Socio-geografske promjene u naseljima Makarskog primorja«, u Mustapić, Marko i Hrstić, Ivan (ur.) (2012), *Makarsko primorje danas. Makarsko primorje od kraja Drugog svjetskog rata do 2011*, Zagreb: Grad Makarska i Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str. 101-120.
17. Prosperov Novak, Slobodan (2016), *Vruja. Grad od vode i vjetra*, Split: Splićanka. Point.
18. Šimić, Nikola (1998), *Slike i crte iz seoskog života*, Reprint izdanje. Split: zbornik Kačić.
19. Sijerković, Milan (2008), *Kad laste nisko lete... knjiga pučke prognoze*, Zagreb: Školska knjiga.
20. Sijerković, Milan (2010), »Pučko prognoziranje vremena prema ponašanju životinja upozorenje od mrava i slonova: stižu kiša i poplava!« - 1. dio. *Hrvatske vode* (18) 71, str. 75-80.

21. Skok, Petar (1971), *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Knjiga prva A-J. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
22. Skračić, Vladimir (2004), »Nazivi vjetrova i strana svijeta u jadranskoj toponimi«, *FOC 12-13 (2003-2004)*, str. 433-448.
23. Vidović, Radovan (1992) »Koine pomorskoga anemonimijskoga nazivlja (s posebnim osvrtom na splitsko područje)«, *Čakavska rič*, Vol. XX, No. 1, str. 53-75.
24. Vitlić, Boris (2018) »Potencijali razvoja ruralnog turizma na Makarskom primorju«. Diplomski rad. Dostupan putem poveznice: [https://zir.nsk.hr/islandora/object/unizd%3A2327/datastream/PDF/view](https://zr.nsk.hr/islandora/object/unizd%3A2327/datastream/PDF/view) (stranici pristupljeno: 11. listopada 2019.).
25. Vučetić, Marko i Vučetić, Višnja (2002), *Vrijeme na Jadranu. Meteorologija za nautičare*, Zagreb: Fabra.

Ostali izvori

1. Dom Marina Držića (2019) <https://muzej-marindrzic.eu/marin-drzic-dundo-maroje/marin-drzic-dundo-maroje-prvi-cin/> (stranici pristupljeno 23. rujna 2019. godine).
2. Državni hidrometeorološki zavod (2019) Godišnja ruža vjetrova općine Gradac (DHMZ Ploče).
3. Državni zavod za statistiku (2013) Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine. Dokument dostupan putem poveznice: <https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/censuslogo.htm> (stranici pristupljeno 23. kolovoza 2019.).
4. Google Maps (2019) Položaj općine Gradac u odnosu na more i kopno (stranici pristupljeno 2. listopada 2019.).
5. Hrvatska enciklopedija (2019) Bura. Članak dostupan putem poveznice <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=10210> (stranici pristupljeno 12. rujna 2019.).
6. Meteorološki priručnik za nautičare (2019) <http://lipovscak.com/meteo/vjetrovi.html> (stranici pristupljeno 2. listopada 2019.).
7. Micro projekt (2010) Program ukupnog razvoja. Analiza situacije. Grad Makarska, dokument dostupan putem poveznice <https://makarska.hr/clients/1/documents/447.pdf> (stranici pristupljeno 2. listopada 2019.).

8. Zadarska županija (2003) Studija korištenja i zaštite mora i podmorja na području Zadarske županije. Pokretanje procesa integralnog upravljanja obalnim područjem Zadarske županije. Dokument dostupan putem poveznice https://www.zadarska-zupanija.hr/images/dokumenti/1_Studijakoristenja_i_zastite_mora_i_podmorjaZz.pdf (stranici pristupljeno 21.10.2019.).

ANEMONYMY IN THE SPEECH OF THE MUNICIPALITY OF GRADAC

Summary

Following the petals of the wind rose the present paper describes characteristics and names of 12 winds of the area of Gradac municipality that are no longer used or have persisted to this day in the local speech. This is a first research of the anemonymyc names of the municipality of Gradac, representing a contribution to the preservation of this segment of intangible cultural heritage from oblivion, and a valuable incentive for further research in this area.

Key words: *winds; weather forecast; anemony; non-material cultural heritage; municipality of Gradac*

ANEMONIMIA NELLA LINGUA PARLATA DEL COMUNE DI GRADAC (GRADO)

Sommario

Seguendo i petali della rosa dei venti, questo lavoro descrive le caratteristiche ed i nomi dei 12 venti dell'area del comune di Gradac (Grado), sia quelli scomparsi dall'uso che quelli preservati fino ad oggi. Questa, prima ricerca sui nomi anemonici del comune di Gradac, rappresenta un contributo alla preservazione di questo elemento di patrimonio culturale immateriale dall'oblio, e un incentivo all'ulteriore ricerca in quest'area.

Parole chiave: venti; previsione meteorologica; anemonimija; patrimonio culturale immateriale; comune di Gradac

Podatci o autorici:

Mr.sc. Ivana Andrijašević, Zavičajna zbirka Gradac, Uz kuk 8, 21 330 Gradac; e-mail: ivana.andrijasevic@gmail.com